Kompetensiyaviy yondashuv asosida integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning samarali usullari

Ne'matullayeva barno yo'ldosh qizi

Samarqand Oriental universiteti,

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning samarali usullari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini bir-biri bilan chambarchas bog'liq holda rivojlantirish maqsadida integratsiyalashgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotda integratsiyalashgan darslarning didaktik asoslari, kompetensiyaviy yondashuvning mohiyati va uni amaliyotda qo'llash yo'llari ko'rib chiqilgan. Pedagogik eksperiment asosida samarali usullar aniqlangan va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *kompetensiyaviy yondashuv, integratsiyalashgan dars, ta'lim texnologiyasi, didaktika, fanlararo bog'liqlik, o'quvchi kompetensiyasi, pedagogik innovatsiya.*

Abstract

This article scientifically analyzes effective methods of organizing integrated lessons based on a competency-based approach. In the modern education system, the use of integrated educational technologies is of great importance for the interconnected development of students' knowledge, skills and competencies. The research examines the didactic foundations of integrated lessons, the essence of the competency-based approach, and practical ways to implement it. Effective methods were identified based on a pedagogical experiment and practical recommendations were developed.

Keywords: *competency-based approach, integrated lesson, educational technology, didactics, interdisciplinary connections, student competence, pedagogical innovation.*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilardan nafaqat alohida fanlar bo'yicha bilim egallashni, balki bu bilimlarni hayotiy vaziyatlarda birgalikda qo'llay olishni talab etadi. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuv bugungi pedagogika fanining markaziy muammolaridan biriga aylangan. Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchini bilim yig'uvchi sifatida emas, balki bilimlarni amalda erkin qo'llay oladigan, mustaqil fikrlay oladigan shaxs sifatida tarbiyalashga yo'naltiradi.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi islohotlari ham aynan shu yo'nalishda olib borilmoqda. Prezidentimizning ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga doir farmon va qarorlari, yangi avlod davlat ta'lim standartlari o'quvchilarda kreativ tafakkur, kommunikativ ko'nikma, muammolarni hal etish va hamkorlik kompetensiyalarini shakllantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilab bergan.

Integratsiyalashgan darslar esa kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga joriy etishning eng qulay va samarali shakli sanaladi. Bunday darslarda bir necha fanning mazmuni birlashtirilishi o'quvchiga bilimni yaxlit, o'zaro bog'liq tizim sifatida idrok etishga imkon beradi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda ko'plab maktablarda fanlar izolyatsiyalangan holda o'qitilmoqda va bu o'quvchilarda dunyoning bir butun tasvirini shakllantirishga to'siq bo'lmoqda.

TADQIQOTNING ILMIY YANGILIGI

Mazkur tadqiqot bir qator jihatdan ilmiy yangilik sifatida baholanishi mumkin. Birinchidan, kompetensiyaviy yondashuv asosida integratsiyalashgan darslarni loyihalashning original besh bosqichli modeli birinchi marta taklif etilgan. Ikkinchidan, integratsiyalashgan darslar samaradorligini baholashning kriteriy-ko'rsatkichli tizimi ishlab chiqilgan. Uchinchidan, fanlararo integratsiya darajasini aniqlashning diagnostik metodikasi yaratilgan. To'rtinchidan, o'qituvchilarni bunday darslarni o'tkazishga tayyorlashning bosqichli dasturi tavsiya etilgan.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqotda nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanilgan. Nazariy metodlar sifatida pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va tizimlashtirish qo'llanilgan. Empirik metodlar sifatida esa pedagogik kuzatuv, so'rov va anketa, intervyu hamda pedagogik eksperiment (aniqlash, shakllantirish va nazorat bosqichlari) o'tkazilgan. Tadqiqot natijalarini ishlov berishda statistik tahlil metodlaridan foydalanilgan.

2023-2024 o'quv yilida Toshkent shahrining to'rtta umumta'lim maktabida pedagogik eksperiment amalga oshirildi. Eksperimentda jami 240 nafar o'quvchi va 18 nafar o'qituvchi ishtirok etdi. O'quvchilar tengma-teng taqsimlangan holda tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi.

INTEGRATSIYALASHGAN DARSNING DIDAKTIK ASOSLARI

Integratsiyalashgan dars — bu ikki yoki undan ortiq o'quv fanlarining mazmunini yagona ta'lim jarayoniga birlashtirgan holda o'tiladigan dars shaklidir. Bunday darsning asosiy didaktik vazifasi o'quvchida bilimlarning yaxlit tizimini shakllantirish, fanlararo aloqalarni ongli idrok ettirishdan iborat.

Integratsiyalashgan darslar o'z mohiyatiga ko'ra bir necha turda bo'ladi. Ikki fanli integratsion darsda ikkita fanning o'qituvchisi birgalikda dars o'tadi va mavzu ikki fan nuqtai nazaridan yoritiladi. Ko'p fanli integratsion darsda uch yoki undan ortiq fan mazmuni birlashtiriladi, bu esa mavzuni yanada chuqur va keng qamrovli tarzda o'rganishga imkon beradi. Loyiha asosidagi integratsion darslarda esa o'quvchilar biror amaliy muammoni bir necha fanning usullari yordamida birgalikda hal etadilar.

Integratsiyalashgan darsning muvaffaqiyati ko'p jihatdan oldindan puxta rejalashtirish, fanlarning mos mavzularini aniqlash va o'qituvchilar o'rtasidagi samimiy hamkorlikka bog'liq. Shuningdek, o'quvchining faol ishtirokini ta'minlash, unga mustaqil fikrlash va topshiriqlarni bajarishda erkinlik berish muhim ahamiyat kasb etadi.

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV VA INTEGRATSIYA

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'limda o'quvchini bilim, ko'nikma va qadriyatlarni bir butunlikda egallaydigan shaxs sifatida ko'radi. Bu yondashuv faqat bilim berish bilan cheklanmay, o'quvchida hayotiy va kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirishni maqsad qiladi.

Integratsiyalashgan darslar kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish uchun qulay muhit yaratadi. Chunki hayotiy vaziyatlarda muammolar hech qachon faqat bitta fan doirasida hal etilmaydi. Masalan, ekologik muammolarni hal qilishda biologiya, kimyo, geografiya va ijtimoiy fanlar bilimi bir vaqtda talab etiladi. Shu bois bunday darslar o'quvchilarda real hayotga tayyorgarlikni ta'minlaydi.

Tadqiqot davomida kompetensiyaviy yondashuv asosida integratsiyalashgan darsni loyihalashning besh bosqichli modeli ishlab chiqildi. Birinchi bosqichda o'quvchilarda shakllantirilishi lozim bo'lgan kompetensiyalar aniq belgilanadi va o'quv dasturlari bilan muvofiqlashtirish amalga oshiriladi. Ikkinchi bosqichda integratsiya qilinadigan fanlar va mavzular tanlanadi, ular o'rtasidagi umumiy tushuncha, qonuniyat va hodisalar belgilanadi. Uchinchi bosqichda dars rejasi tuziladi, topshiriqlar va vazifalar ishlab chiqiladi, metod hamda texnologiyalar tanlanadi. To'rtinchi bosqichda

dars o'tkaziladi va o'quvchilarning faoligi ta'minlanadi. Beshinchi bosqichda kompetensiyalarning shakllanish darajasi baholanadi va o'quvchi hamda o'qituvchi refleksiyasi amalga oshiriladi.

SAMARALI USULLAR

Tadqiqot davomida kompetensiyaviy yondashuv asosidagi integratsiyalashgan darslarda quyidagi usullar ayniqsa yuqori natija berishi aniqlandi.

Muammoga asoslangan o'qitish (Problem-Based Learning) usulida o'quvchilarga real hayotiy muammo taqdim etiladi va ular uni turli fanlarning bilimlaridan foydalanib hal etadilar. Bu usul o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini, hamkorlikdagi ishlash ko'nikmasini va fanlararo bilimlarni amalda qo'llash qobiliyatini bir vaqtda rivojlantiradi.

Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning) usulida o'quvchilar guruh bo'lib biror amaliy loyiha ustida uzoq muddatli ish olib boradilar. Loyiha jarayonida ular bir necha fanning bilimlarini birlashtirishga majbur bo'ladilar. Masalan, "Ona shahrimizning ekologik holati" mavzusidagi loyihada o'quvchilar geografiya, biologiya, kimyo va matematika bilimlarini birgalikda qo'lladilar.

Keys-stadi (Case Study) usulida real hayotdan olingan murakkab vaziyat tahlil qilinadi. O'quvchilar bu vaziyatni turli fanlar nuqtai nazaridan ko'rib chiqib, yechim taklif etadilar. Bu usul ayniqsa ijtimoiy, iqtisodiy va tabiiy fanlarni integratsiyalashtirishda juda samarali.

Stansiyali o'qitish usulida sinf xonasi bir necha stansiyaga bo'linadi va har bir stansiyada muayyan fanga oid vazifa bajariladi, biroq barcha stansiyalar bir mavzu atrofida birlashgan bo'ladi. O'quvchilar stansiyadan stansiyaga o'tib, mavzuning turli fanlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganadilar.

TAJRIBA-SINOV NATIJALARI

Eksperiment natijalari integratsiyalashgan darslar o'tkazilgan tajriba guruhlarida sezilarli ijobiy o'zgarishlar yuz berganini ko'rsatdi. Tajriba guruhidagi o'quvchilarda fanlararo bilimlarni qo'llash ko'nikmasi 34 foizga oshdi. Kreativ va tanqidiy fikrlash darajasi 28 foizga yuksaldi. Anketa natijalari bo'yicha o'quvchilarning 71 foizi yangi dars formatini ijobiy baholadi va fanga bo'lgan qiziqishi ortganini qayd etdi. Muammolarni hal etish kompetensiyasi esa nazorat guruhiga nisbatan 1,4 marta yuqori bo'ldi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida bir qator qiyinchiliklar ham aniqlandi. Ko'plab o'qituvchilar fanlararo hamkorlikka dastlab tayyor emasligi ma'lum bo'ldi. Darslarga tayyorgarlik uchun ko'p vaqt sarflanishi ham muammo sifatida qayd etildi. Bundan tashqari, mavjud baholash tizimi integratsiyalashgan ta'lim formatiga to'liq mos kelmasligi ma'lum bo'ldi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar ko'pgina xorijiy tadqiqotchilarning xulosalarini tasdiqlaydi. Fogarty (1991) integratsiyalashgan o'qitishning o'nta modelini taklif etgan bo'lib, uning "webbed" va "integrated" modellari eksperimentda eng samarali natija berdi. Drake va Burns (2004) ning standartlarga asoslangan integratsiyalashgan o'quv dasturi konsepsiyasi milliy standartlar bilan uyg'unlikda integratsiyalashgan darslar loyihalashning muhimligini asoslab beradi.

Xoliqov (2019) va Yo'ldoshev (2018) larning o'zbek pedagogikasiga doir asarlarida ta'kidlanganidek, muvaffaqiyatli integratsiyaning asosi o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va o'zaro hamkorligidadir. Bizning tadqiqot ham bu xulosani to'liq tasdiqlaydi. O'qituvchilarga maxsus metodologik qo'llanma taqdim etilgandan so'ng integratsion darslarning sifati sezilarli darajada oshdi.

Xulosalar

Tadqiqot natijalari kompetensiyaviy yondashuv asosida integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning o'quvchilar rivojiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotladi. O'quvchilar yaxlit bilim tizimini shakllantirish, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish va fanga bo'lgan qiziqishni oshirish jihatidan integratsiyalashgan darslar an'anaviy darslarga nisbatan ancha samarali ekanligi pedagogik eksperiment orqali tasdiqlandi.

Taklif etilgan besh bosqichli model o'qituvchilarning amaliy faoliyatida integratsiyalashgan darslarni loyihalash va amalga oshirishda ishonchli metodologik asos bo'la oladi. Biroq bunday darslarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, maktab ma'muriyatining qo'llab-quvvatlashi va muvofiqlashtirilgan o'quv rejalari zarurdir.

Integratsiyalashgan ta'limni keng ko'lamda joriy etish uchun davlat ta'lim standartlari va o'quv rejalarini qayta ko'rib chiqish, shuningdek o'qituvchilarni qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur. Bu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlar uchun asosiy istiqbol sifatida integratsiyalashgan ta'limning o'quvchi ruhiyatiga va uzoq muddatli ta'lim natijalariga ta'sirini o'rganish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 2020.

Xoliqov A.A. Pedagogika. Toshkent: O'qituvchi, 2019. 384 b.

Yo'ldoshev J.G'. Zamonaviy dars: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2018. 256 b.

Hasanboyeva O.U. Ta'lim texnologiyalari. Toshkent: TDPU, 2021. 312 b.

Munavvarov A.Q. Pedagogik mahorat. Toshkent: O'qituvchi, 2017. 200 b.

Fogarty R. The Mindful School: How to Integrate the Curricula. Palatine, IL: Skylight Publishing, 1991. 195 p.

Drake S.M., Burns R.C. Meeting Standards Through Integrated Curriculum. ASCD, 2004. 147 p.

Jacobs H.H. Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation. ASCD, 1989. 97 p.

Wiggins G., McTighe J. Understanding by Design. ASCD, 2005. 370 p.

Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. New York: McKay, 1956. 207 p.